

колхозное имущество, не прекращался и массовый убой скота. 31 июля 1950 г. ЦК ВКП(б) принял специальное постановление о сохранении скота от убоя и разбазаривания в связи с проведением работ по укреплению мелких колхозов.⁸

Поспешность, необдуманность, компанейщина при проведении укрупнения колхозов вела к их большей разбросанности. Так 37% объединенных в восточных областях Украины колхозов были созданы за счет слияния 4-9 хозяйств, нередко расположенных в разных населенных пунктах. В Полтавской области из 993 колхозов 155 объединили больше 5 населенных пунктов, в Сумской – таких было 109 из 768.⁹ При остром недостатке транспортных средств это значительно усложняло их хозяйственную деятельность. В Винницкой области, например, в результате укрепления колхозникам приходилось добираться до работы пешком 10-15 км.

Укрупнение колхозов привело к значительному росту их размеров, средние размеры основных составляющих производственной базы колхозов Украины увеличились с 1949 по 1950 гг. почти в 2 раза и превзошли аналогичные показатели 1940 г. почти в 2 раза. Значительно превзошли довоенный уровень посевные площади колхозов.

Однако укрупнение колхозов не привело к росту сельскохозяйственного производства. И хотя сталинское руководство объявило об успешном выполнении четвертого пятилетнего плана, практически по всем основным показателям выполнен он не был, ни в целом по стране, ни по Украине, в частности.

Таким образом, укрупнение колхозов – это, по сути, последняя крупномасштабная кампания в годы жизни Сталина, направленная на преодоление кризиса в колхозном производстве. Ее результаты стали еще одним свидетельством несостоятельности сталинской аграрной политики.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Чайнов А.В. Оптимальные размеры сельскохозяйственных предприятий. 3-е изд. – М., 1928. –С.132; 2. ЦГАВО Украины. –Ф.2. – Оп.8. – Д.35. – Л.52; 3. ЦГАВО Украины. –Ф.1. – Оп.30. –Д. 2167. –С.216; 4. ЦГАВО Украины. – Ф.582. –Оп.4. – Д.1057. –Л. 437-438; 5. ЦГАВО Украины. –Ф.1. – Оп.30. –Д. 2163. –Л.30-35; 6. ЦГАВО Украины. – Ф.582. –Оп.4. – Д.1055. –Л. 2; 7. ЦГАВО Украины. –Ф.1. – Оп.30. –Д. 2163. –Л.49; 8. Там же. –Л.98; 9. ЦГАВО Украины. –Ф.582. –Оп.4. – Д.1055. –Л. 4.

К.М. Ніколаєць

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ У 1950-Х РОКАХ

У розв'язанні багатьох наукових проблем, що мають важливе значення, велику роль відіграє співробітництво між ученими різних країн. Співробітництво наукових організацій Радянського Союзу з відповідними установами зарубіжних країн займало чільне місце в середині 50-х років у зовнішніх зв'язках СРСР, особливо з країнами так званого соціалістичного табору, а найбільше – з членами Ради Економічної Взаємодопомоги.

У 1950-х рр., беручи участь у співробітництві із зарубіжними країнами, Українська РСР не могла самостійно встановлювати будь-які зовнішні зв'язки, оскільки була складовою частиною Радянського Союзу. Питання міжнародних зв'язків УРСР розглядались та встановлювались Державним Комітетом СРСР із зовнішньоекономічних зв'язків. Він вирішував такі питання як проектування, будівництво та експлуатація господарських об'єктів в інших країнах, передача технічної документації з комплексного обладнання, підготовка спеціалістів для роботи на об'єктах, відрядження наукових співробітників союзних республік до зарубіжних країн. Лише в кінці 40-х – на початку 50-х рр. в Україні з'явилися спеціальні організації, що виконували організаційні функції, пов'язані з міжнародним співробітництвом. У перші післявоєнні роки керівництво таким співробітництвом зосереджувалось в управліннях і відділах Ради Міністрів УРСР і Держплані республіки. У Держплані УРСР питання науково-технічних зв'язків спочатку входили в компетенцію відділу зведеного народногосподарського плану, а потім – спеціалізованого відділу з питань нової техніки (до 1956 р. відділ з нової техніки і технології, в

1956-1957 рр. – відділ з питань нової техніки, з липня 1957 р. по травень 1963 р. – відділ нової техніки, науково-дослідних і проектних організацій тощо). У 50-ті рр. при міністерствах і відомствах УРСР були створені спеціальні відділи, сектори, групи, які займались питаннями науково-технічного співробітництва із зарубіжними країнами.

Створення Державного науково-технічного комітету (ДНТК) Ради Міністрів УРСР в 1957 р. призвело до поглиблення централізації керівництвом з питань розвитку науки і техніки в Україні і участь її у науково-технічних зв'язках із зарубіжними країнами. ДНТК став головним органом, який об'єднував і контролював в Україні рішення союзних органів щодо науково-технічного співробітництва із зарубіжними країнами. В 50-ті рр. склалися такі основні форми науково-технічного співробітництва між Радянським Союзом і зарубіжними країнами: допомога в освоєнні нової техніки, нових технологічних процесів і методів організації виробництва; будівництво промислових підприємств та інших об'єктів; підготовка кадрів і підвищення кваліфікації робітників, інженерно-технічних працівників; обмін документацією на капітальне будівництво, патентами і ліцензіями на виробництво найновіших машин, устаткування, різноманітних приладів та вдосконалення технології виробництва; участь у спільних геолого-розвідувальних експедиціях для розвідки земних надр; проведення спільних наукових і технічних конференцій, сесій, з'їздів; встановлення безпосередніх контактів у діяльності науково-дослідними і проектними організаціями.

Радянський Союз науково-технічні та економічні зв'язки підтримував в основному з країнами соціалістичного напрямку. У післявоєнний період, коли в самій державі не вистачало коштів на відбудову та розвиток народного господарства, уряд Радянської держави надавав кредити іншим країнам. Але парадокс полягав у тому, що контролю за використанням наданих коштів і їх поверненням не було.¹ Надання кредитів диктувалося більше політичними цілями радянського керівництва, ніж економічними. Основною формою науково-технічного співробітництва у зазначений період був обмін науково-технічною документацією. З 1948 по 1960 рр. Радянський Союз передав соціалістичним країнам 28817 комплектів документації на капітальне будівництво господарських об'єктів та виробництво різних машин і устаткування, а соціалістичні країни за цей же період передали СРСР 7048 комплектів технічної документації. Вартість документації, переданої Радянським Союзом соціалістичним країнам, перевищує 4 млрд. карбованців, а вартість технічної документації, одержаних від цих країн, становить 600 млн. карбованців.² Зростання обміну документацією розглядалось як засіб доведення переваг соціалізму і подолання технічного відставання від країн іншої системи. У передачі технічної документації соціалістичним країнам брали участь і українські підприємства та наукові установи. У середині 1950-х рр. Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона передав Болгарії, НДР, Польщі, Угорщині та іншим країнам зразки зварювальної апаратури, технічну документацію на її виготовлення й технологію нових методів зварювання. Комплекти технічної документації з автоматизації зварювального виробництва були передані інститутом ім. Є.О. Патона КНР.³ За 1953-1957 рр. Радянський Союз надав допомогу КНР у будівництві 166 великих підприємств, а також передав 10 тисяч комплектів науково-технічної документації.⁴

Великих розмірів набрало співробітництво Польщі й України. За проектами, розробленими у радянських науково-дослідних інститутах і проектно-конструкторських бюро, споруджувалося багато промислових підприємств із багатьох галузей народного господарства. Українські спеціалісти допомагали в опрацюванні технічної документації для виробництва турбоагрегату потужністю в 200 мегават польським спеціалістам.⁵ За підрахунками спеціалістів, вартість науково-технічної документації, переданої СРСР соціалістичним країнам у 1948-1961 рр., складала 10,5 млрд. валютних карбованців.⁶ Соціалістичні ж країни передали Радянському Союзу науково-технічну документацію і зразки продукції тих галузей промисловості, в яких вони досягли кращих результатів. Так, Макіївський науково-дослідний інститут використовував технічну документацію на устаткування, отриману з Чехословаччини; Жданівський машинобудівельний завод за цією документацією виготовляв герметизуючі пристрої і швидкороз'ємні з'єднання трубопроводів. Жданівський машинобудівельний завод налагоджував виробництво водорозприскувачів з капрону за зразками, отриманими з Чехословаччини.⁷ УРСР

одержувала імпордне устаткування. Так, на імпортному устаткуванні було збудовано в УРСР вісім заводів по виробництву залізобетонних плит перекриття. Запорізький раднаргосп одержав з-за кордону технічне устаткування для будівництва великого цеху пористого бетону потужністю 30 тисяч тонн на рік.⁸

Українські вчені залучались до роботи у міжнародних конференціях, симпозіумах, семінарах і нарадах, які проводилися з тих чи інших наукових проблем, у роботі яких брали участь вчені, спеціалісти народного господарства, представники різних галузей науки і промисловості. Лише протягом 1953-1957 рр. вчені Академії наук УРСР брали участь у роботі 40 міжнародних наукових з'їздів, сесій, конференцій.⁹ У період хрущовської "відлиги" українські спеціалісти змогли брати більш активну участь у міжнародних з'їздах і нарадах. Так, у 1958 р. 54 співробітники Академії наук УРСР брали участь у міжнародних з'їздах і нарадах – більше, ніж за три попередні роки. Українські вчені також неодноразово були організаторами міжнародних наукових нарад і конференцій. У 1958 р. в Києві і Львові 16-29 вересня 1958 р. було проведено IV з'їзд Карпато-Балканської геологічної асоціації, в роботі якої брали участь вчені-геологи Чехословаччини, Болгарії, Польщі, Румунії, Угорщини.¹⁰ В роботі VIII з'їзду Всесоюзного товариства фізіології, біохіміків і фармакологів, який відбувся у Києві з 19 по 28 травня 1955 р., взяли участь понад 600 делегатів і кілька сот гостей. Це були представники таких зарубіжних країн: Китаю, Румунії, Угорщини, Англії, НДР, Данії, Югославії, Швеції, Індії, Австрії, Японії, Болгарії.¹¹

В роботі міжнародних конференцій, з'їздів, секцій і нарад українські вчені завжди брали участь у складі делегації від Радянського Союзу і під контролем комуністичної партії. Лише з дозволу відповідних органів науковці могли брати участь і виступати з доповідями на міжнародних конференціях, з'їздах. Усі спеціалісти і вчені, які були відряджені за кордон від УРСР, направлялися у складі загальних груп делегацій від СРСР. Але кількість місць у відрядженнях за кордон, що їх надавалось Україні, в порівнянні з кількістю місць по відрядженнях від Академії наук СРСР, була незначною.¹² В основному співробітництво між Академією наук із зарубіжними науковими установами стосувалось, насамперед, галузей технічних, хімічних і геологічних наук. І тому у наукові зарубіжні відрядження відправляли співробітників технічних, хімічних і геологічних наук.¹³

Представники Академії наук УРСР і науково-дослідних закладів неодноразово виїжджали в інші країни для ознайомлення з досягненнями вчених, а також для надання консультативної допомоги в роботі науково-дослідних інститутів. У результаті відряджень українських вчених і спеціалістів було одержано цінні відомості, що мали велике практичне значення.¹⁴ Відрядження доктора медичних наук П.В. Візіря до Швеції на міжнародний конгрес мікробіологів дало можливість одержати повне уявлення про стан розробки в зарубіжних країнах проблеми генетики мікроорганізмів. Одержані відомості допомогли в організації експериментальних досліджень по вивченню найбільш актуальних питань проблеми мінливості мікроорганізмів, зокрема по вивченню феномена трансформації у бактерії, що досліджувалися в лабораторіях Інституту мікробіології АН УРСР.¹⁵ В результаті відрядження співробітників Інституту гідрології та гідротехніки АН УРСР було встановлено доцільність використання досвіду польських учених в питаннях проведення досліджень руслових процесів на напірних повітряних моделях із застосуванням матеріалу дна, який переміщується під впливом потоку.¹⁶ Група вчених-геологів у результаті відряджень до Румунії, НДР, Польщі отримали відомості, які використовували при розробці наукових проблем в Інститутах Геологічних наук, Геології корисних копалин та Інституті мінеральних ресурсів Академії наук УРСР.¹⁷ Відрядження українських науковців сприяли впровадженню на підприємствах Української республіки і всього Радянського Союзу досягнень зарубіжної науки, техніки і досвіду.¹⁸

У середині 50-х рр. виникає ще одна форма наукових зв'язків між Радянським Союзом і зарубіжними країнами – це зв'язки між окремими науково-дослідними, проектними і конструкторськими установами. Так, Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона підтримував наукові зв'язки з центральним інститутом зварювання у місті Галле та Лейпцигським інститутом зварювання (з 1959 р.). Ці наукові установи обмінювалися делегаціями, технічною документацією,

систематично листувалися. Також вчені Інституту електрозварювання АН УРСР і Інституту зварювання Словацької Академії наук у 1957 р. вперше за єдиним планом розпочали спільні наукові дослідження. Науковці інституту "Донецькдіпрошахт" спільно з Пекінським проектним інститутом вугільних шахт КНР проводили наукові роботи з окремих проблем, обмінювались планами та документацією.¹⁹

Український науково-дослідний інститут організації і механізації шахтного будівництва підтримував зв'язки з спорідненими організаціями 8 країн, а саме: з Чехословаччиною, Польщею, Угорщиною, Румунією, Болгарією, НДР і КНР.²⁰ У 1958 р. розпочався обмін науково-технічною інформацією між Центральним науково-дослідним інститутом цукрової промисловості (ЦІНЦ) з Головним Управлінням цукрової промисловості НДР і Берлінським інститутом цукрової технології при Університеті ім. Гумбольдта. Криворізький і Празький інститути спільно розробили єдиний мокрий спосіб збагачення сидерит-баритонної руди.²¹

Вчені України разом з ученими Румунії, Чехословаччини, Угорщини вивчали флору і фауну Карпат. Так, силами українських і болгарських археологів було здійснено розкопки на території Болгарії і України. Українські і болгарські вчені співробітничали в Карпато-Балканській асоціації (діяльність Карпато-Балканської асоціації було відновлено в 1958 р. за рішенням ХІХ сесії Міжнародного геологічного конгресу, який відбувся у Мексиці). Вчені Інституту геологічних наук Академії наук УРСР допомагали болгарським колегам у роботі по виявленню і розробці нових запасів нафти і природного газу. У 1957 р. польські й українські історики-археологи провели спільні археологічні розкопки міста Ольвії.

Вирішення питань міжнародного науково-технічного співробітництва України було віднесено до компетенції так званих раднаргоспів – рад народного господарства. В процесі реорганізації управління промисловістю і будівництвом було створено 11 економіко-адміністративних районів, які підлягали раднаргоспам і ними управлялись. У віданні раднаргоспів також знаходились питання науково-технічних зв'язків з іншими країнами. Досвід діяльності раднаргоспів України свідчить, що це був період найбільш вдалого і ефективного поєднання регіональних і загальнодержавних інтересів, і що централізована структура управління наукою гальмувала раціональніше використання наукового і науково-технічного потенціалу країни. Наприклад, Запорізьким раднаргоспом протягом 1959 р. було надано технічну допомогу 13 зарубіжним країнам у будівництві 64 промислових підприємств. В основу Постанови Ради Міністрів Української РСР № 1732 від 10 грудня 1956 р. про розвиток емальованого виробництва в Україні були покладені представлені матеріали групи спеціалістів-емальювальників Луганського, Дніпропетровського, Запорізького і Київського раднаргоспів, які ознайомились з процесом приготування емалей і технологій емальювання різних деталей у ФРН і Голландії.²²

Протягом 1958 р. Українською РСР було виконано 125 поставок устаткування і матеріалів для введення в дію цехів по виробництву чавуну на металургійному заводі в Індії: Дніпропетровським раднаргоспом виконано 9 (не виконано 30), Запорізьким – 5 (3), Луганським – 1 (11), Одеським – 4 (2), Сталінським – 26 (43), Харківським – 38 (33), Херсонським – 1 (19) та Міністерством будівництва УРСР – 1 (38).²³

Але, з деяких причин, не завжди виконувалися поставки за кордон обладнання та різних матеріалів. Ряд підприємств раднаргоспів УРСР затримували виконання поставок за кордон через відсутність і несвоєчасне одержання комплектуючого обладнання і деталей від підприємств з інших республік Радянського Союзу. Так, завод холодильного машинобудування ім. Сталіна не міг випустити холодильні фреонові установки через відсутність вентилів, які повинен був поставити завод "Знамя труда" м. Ленінграду, магнітних пускачів П-222 (постачальник "Уралелектромотор"), пакетних вимикачів ПК-2-10 заводу ТЕК м. Ташкент для Індійського металургійного комбінату.²⁴ Дніпропетровський завод металургійного устаткування не міг виконати замовлення індійського металургійного заводу через затримку поставок заводом "Серп і молот" Московського раднаргоспу, Магнітогорським метизним заводом "Динамо", Московським дослідним заводом електродів.²⁵

Не було виконано в 1958 р. план поставок підприємств Київського раднаргоспу в країни народної демократії хімічного обладнання на суму 5131 тисяч карбованців; раднаргоспами і

Головним управлінням по збуту продукції станкобудівної й інструментальної промисловості при Держплані СРСР за перший квартал 1958 р. не було виконано план поставок в кількості 202 одиниць, в тому числі, недопоставки 1957 р. склали 145 одиниць (в січні заводами УРСР було відвантажено всього 39 одиниць або 19,3%).²⁶

Отже, із наведених вище даних ми бачимо, що хоча в досліджуваний період розширилася діяльність раднаргоспів УРСР у міжнародному науково-технічному співробітництві, але з причин, які ми назвали вище, не завжди виконувались плани експорту раднаргоспами України.

Для зарубіжних науковців, які відвідували Радянський Союз, складалася спеціальна програма перебування, яка визначалась заздалегідь, і зміни були майже неможливі. Домовленість про прийом зарубіжних делегацій йшла через Москву. Зарубіжні делегації знайомилися з діяльністю наукових установ, вивчали наукові досягнення українських учених. Так, в 1954 р. протягом трьох тижнів делегація з Польщі ознайомила з роботою ряду українських інститутів, культурно-освітніх, медичних та інших закладів у Київській, Харківській, Сталінській, Запорізькій і Кримській областях. В період 1957-1959 рр. в Україну з Болгарії для обміну досвідом приїжджало понад 2 тисячі чоловік, із діяльністю Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця Академії наук УРСР у 1956 р. ознайомила зарубіжна делегація (20 чоловік) з Індонезії, Судану, Сирії, Норвегії, Італії, Англії, Франції та інших країн.²⁷

Для покращення співробітництва соціалістичних країн був створений у 1958 р. Союз радянських товариств дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами (ССОД) замість Всесоюзного товариства культурних зв'язків за кордоном (ВОКС). Союз радянських товариств дружби об'єднував товариства, асоціації, інститути, комітети дружби й культурних зв'язків з окремими країнами. Республіканські товариства підтримували зв'язки з зарубіжними країнами з різних галузей радянської культури, науки і техніки.

У досліджуваний період розширилися міжнародні контакти Радянського Союзу з капіталістичними країнами. В період "відлиги" відкрилась можливість для учених радянських республік брати участь в науково-технічному співробітництві з капіталістичними країнами. Але координаційна науково-технічна робота залишалася за загальносоюзними відомствами. Хоча міжнародне наукове співробітництво і обмін досвідом є необхідним засобом прискорення вирішення наукових проблем, які стояли перед українськими вченими, але в питаннях міжнародного наукового обміну, і особливо з капіталістичними країнами, Українська республіка виконувала лише розпорядження московського центру.

В 50-ті рр. покращилися контакти українських учених з американськими ученими. Так, якщо в 1957 р. в установах Академії наук УРСР побувало 15 вчених США, то в 1958 р. – понад 40 учених США. Українські вчені також виїжджали до капіталістичних країн, в основному для участі в роботі міжнародних наукових з'їздів та конференцій в складі делегації СРСР, що формувались Академією наук СРСР та іншими загальносоюзними міністерствами і відомствами. Негативно на роботі наукових закордонних відряджень позначилось те, що більше 35% (в 1958 р.) відряджених спеціалістів були з числа адміністративно-управлінського апарату раднаргоспів, Держплану і Міністерств.²⁸ Також однією з форм науково-технічного співробітництва зарубіжних країн з СРСР була підготовка кадрів.

Отже, в науково-технічному співробітництві зарубіжних країн з УРСР встановилися різні форми взаємовідносин. Хоча в досліджуваний період покращилось науково-технічне співробітництво Радянського Союзу з іншими країнами, все ж недоліки в співробітництві не були ліквідовані. Так, практика короточасних відряджень (на 7-10 днів) не дозволяла вивчити поставлені питання, зібрати належні креслення, технічну документацію, техніко-економічні показники тощо. Також центральними органами державного управління не було вжито достатніх заходів для вивчення і найшвидшого впровадження досягнень зарубіжної науки і техніки; устаткування, яке надходило з-за кордону і часто довго лежало на складах, не використовувалось; на підприємствах, у проектних організаціях та раднаргосплах не встановлювали належного контролю за термінами впровадження зарубіжного досвіду й оцінкою його ефективності; недостатньо використовувались можливості для вивчення зарубіжної техніки через спеціалістів,

які надавали технічну допомогу за кордоном; несвоєчасно видавались спеціальні брошури та висвітлювались в журналах питання з передового зарубіжного досвіду та досягнень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Богомолів О.Т. Развитие экономических связей СССР с зарубежными странами.-М., 1957.-С. 25; Вовко Д. Братерське співробітництво. Дружба міцніша від сталі.-К., 1962.-С.3-14; Д. Вовко. Україна в міжнародних економічних зв'язках СРСР.-К., 1966.-С. 38; 2. Кулініч І.М., Петерс І.А. Економічне співробітництво Української РСР з країнами соціалізму. - К., 1962, - С. 25; 3. Архів Президії Академії наук України (далі АПНАУ).-Ф. Р- 251.-Оп. 1.-Спр. 210.-Арк. 114; 4. Кулініч І.М., Петерс І.А. Економічне співробітництво Української РСР з країнами соціалізму. - К., 1962, - С. 35; 5. Д. Вовко. Україна в міжнародних економічних зв'язках СРСР.-К., 1966.-С. 52; 6. Сохань П.С., Даниленко В.М. Украинская ССР в научно-техническом сотрудничестве стран социализма, 1945-1970.-К., 1988. - С. 100; 7. Центральний державний архів вищих органів України (далі – ЦДАВО України).-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 21.-Арк. 73-74; 8. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 23.-Арк. 7; 9. Розвиток української культури за роки Радянської влади. - К., 1967.- С. 284; 10. АПНАУ.-Ф. Р-251.-Оп. 1.-Спр. 108.-Арк. 135; 11. Гуревич М.І., Кондратович М.А. VIII Всесоюзний з'їзд фізіологів, біохіміків, фармакологів // Вісник АН УРСР. - 1955. - № 7. - С. 58; 12. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 23.-Арк. 18; 13. Там само.-Спр. 22.-Арк. 43; 14. АПНАУ.-Ф. Р- 251.-Оп. 1.-Спр. 130.-Арк. 14-15; 15. АПНАУ.-Ф. Р- 251.-Оп. 1.-Спр. 30.-Арк. 18-19; 16. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 23.-Арк. 46; 17. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 23.-Арк. 48; 18. Там само.-Спр. 23.-Арк. 6-11; 19. Летверов С.В. Наукові зв'язки установ Академії наук УРСР з діячами науки зарубіжних країн у 1957 р. // Вісник АН УРСР.-1958.-№ 3.-С. 70; 20. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 23.-Арк. 32; 21. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 21.-Арк. 5; Правда України.-1958.- 6 квітня; 22. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 38.-Спр. 21.-Арк. 53; 23. Там само.-Арк. 4-5; 24. Там само.-Оп. 46.-Спр. 39.-Арк. 3; 25. Там само.-Спр. 1.-Арк. 33; 26. Там само.-Спр. 37.-Арк. 29; 27. Марахов Г.І. Братерська дружба польського і болгарського народів // Історичні зв'язки слов'янських народів. - К., 1956. - С. 32; 28. ЦДАВО України.-Ф. 337.-Оп. 1.-Спр. 30.-Арк. 58.

І.М. Романюк

ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНИЦТВА НА СЕЛІ В КІНЦІ 50-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 60-Х РР.

У поступальному розвитку будь-якого суспільства чи не головну роль поряд з іншими чинниками відіграє освіта. Її всеохоплюючий характер, з відповідною системою закладів та установ, не тільки забезпечує загальний рівень знань у суспільстві, сукупність знань, здобутих кожним громадянином у процесі навчання та піднесення їх рівня, а й передачу від покоління до покоління основних здобутків культури, досвіду, умінь та навичок.

Важливим питанням сучасної освіти є модернізація шкіл і реорганізація мережі шкільної освіти. Йдеться про реорганізацію системи освіти на селі. Особливістю закладів освіти на селі є те, що тут функціонує зараз понад 70 відсотків від загальної кількості шкіл, 12 відсотків або 247 тисяч учнів, проживають за межею пішохідної доступності до школи. В 48% сільських населених пунктах, де проживають діти шкільного віку, взагалі немає шкіл.¹

Водночас вирішення цих та інших завдань було б непродуктивним без відновлення, збагачення і поступального розвитку освіти. Їх успішне вирішення можливе на підставі звернення до власного досвіду, його об'єктивної оцінки та врахування відповідних уроків.

Лише уникаючи зайвої як ідеалізації, так і драматизації цього досвіду у певній історичній періоді, можна реально оцінити надбання та втрати дотеперішньої системи освіти в Україні, визначити перспективи її подальшого розвитку і підвищення ефективності. Саме з огляду на це у даному історичному дослідженні розглядаються історичні аспекти освіти на селі у кінці 1950-х – першій половині 60-х років.

Закони про подальший розвиток системи народної освіти, прийняті Верховною Радою СРСР у грудні 1958 р. і Верховною Радою УРСР у квітні 1959 р., передбачали вперше організацію гуртожитків при окремих великих школах для учнів, котрі проживали далі, ніж за 3 км від школи, а також підвозу учнів до школи. Значна увага у новій структурі сільської мережі відводилась також добре налагодженому, як планувалось, підвезенню школярів до школи і назад додому, і запровадження в таких навчальних закладах гарячого харчування.

Була зроблена спроба вирішення цих проблем найбільш радикальним способом – шляхом організації шкіл-інтернатів. У 1956-1957 навч. році в республіці працювало лише 50 шкіл-